

Privrženost kod djece u izvanobiteljskoj skrbi

Cetina, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:636896>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ivona Cetina

PRIVRŽENOST KOD DJECE U IZVANOBITELJSKOJ
SKRBI
ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ivona Cetina

PRIVRŽENOST KOD DJECE U IZVANOBITELJSKOJ
SKRBI
ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime mentora/ice: prof. dr. sc. Ninoslava Pećnik

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
ABSTRACT.....	4
Izjava o izvornosti.....	5
1. UVOD.....	6
2. OSNOVNE POSTAVKE TEORIJE PRIVRŽENOSTI.....	7
2.1. Razvoj privrženosti	8
2.2. Stilovi privrženosti.....	11
2.3. Kontinuitet i stabilnost privrženosti.....	14
2.4. Međugeneracijski prijenos privrženosti.....	15
3. PRIVRŽENOST I PSIHOLOŠKA PRILAGODBA	16
3.1. Privrženost kod djece u općoj populaciji	17
3.2. Privrženost i samopoštovanje	18
3.3. Privrženost i socijalno funkcioniranje	18
3.4. Privrženost i usamljenost	20
3.5. Privrženost i zadovoljstvo životom.....	21
4. PRIVRŽENOST I DJECA U IZVANOBITELJSKOJ SKRBI.....	22
3.1. Privrženost kod djece u domovima.....	22
3.2. Privrženost kod djece u udomiteljskim obiteljima	22
5. ZAKLJUČAK.....	23
POPIS SLIKA.....	25
POPIS TABLICA	25
LITERATURA	26

PRIVRŽENOST KOD DJECE U IZVANOBITELJSKOJ SKRBI

SAŽETAK

Rad Privrženost kod djece u izvanobiteljskoj skrbi objašnjava razvoj privrženosti, stilove privrženosti i utjecaj pojedinoga stila privrženosti na psihološki razvoj pojedinaca od djetinjstva do odrasle dobi. Cilj je ovoga rada sažeto prikazati zaključke stručnjaka o temi privrženosti djece u izvanobiteljskoj skrbi. Privrženost djeteta javlja se ubrzo nakon djetetova rođenja, a mnogo je pokazatelja te privrženosti, kao što su opći strah od nepoznatih ljudi ili strah od odvajanja od roditelja ili skrbnika. Stilovi privrženosti dijele se na sigurnu i nesigurnu. Djeca nesigurne privrženosti odrasla su u obitelji, ali roditelji (skrbnici) su bili izrazito emocionalno nedostupni. U proučavanju utjecaja privrženosti na razvoj djeteta, njegovih socijalnih vještina i kognitivnih sposobnosti, pažnja se posvećuje i djeci nesigurnog oblika privrženosti jer oni, uglavnom, pokazuju različite poteškoće s kontrolom bijesa, kao i kognitivne teškoće, što ukazuje na nezamjenjivu važnost razvoja privrženosti.

Ključne riječi: teorija privrženosti, razvoj privrženosti, psihološki razvoj

ATTACHMENT IN CHILDREN IN OUT-OF-HOME CARE

ABSTRACT

This paper, Attachment in children in out-of-home care explains the development of attachment, attachment styles and the influence of a particular attachment style on the psychological development of an individual from childhood to adulthood.

The aim of this paper is to summarize the conclusions of experts and the most important conclusions on the subject of attachment of children in out-of-home care. Child attachment appears very soon after the child's birth, and there are many indicators of this attachment, such as general fear of unknown people or fear of separation from parents or guardians. Attachment styles are divided into secure and insecure, and some authors emphasize its absence. There are also examples of children without attachment who grew up in a family, but the parents (guardians) were extremely emotionally unavailable. In the study of the impact of attachment on the development of a child, his social skills and cognitive abilities, attention is also paid to children without attachment because they, for the most part, show various difficulties with anger control, as well as cognitive difficulties, which indicates the irreplaceable importance of attachment development.

Key words: attachment theory, attachment development, psychological development

Izjava o izvornosti

Ja, Ivona Cetina, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Ivona Cetina

Datum: 11.07.2024.

1. UVOD

Privrženost je duboka i trajna emocionalna veza koja povezuje jednu osobu s drugom kroz vrijeme i prostor (Berk, 2015). Teorija privrženosti objašnjava kako odnos roditelj (skrbnik) - dijete utječe na kasniji psihološki razvoj djeteta. Teorija privrženosti u psihologiji potječe od Johna Bowlbyja, koji je, 1930-ih godina, radio kao psihijatar u dječjoj klinici, u Londonu, gdje je liječio djecu s različitim emocionalnim poremećajima.

Cilj je ovoga rada sažeto prikazati zaključke stručnjaka i najvažnije zaključke o temi privrženosti djece u izvanobiteljskoj skrbi.

Rad je podijeljen na pet poglavlja, a započinje uvodom u kojem je najavljena tema rada i opisana struktura rada. Razrada teme započinje poglavljem u kojem je opisana Bowlbyjeva teorija privrženosti. Prema Bowlbyju privrženost se može razumjeti unutar evolucijskog konteksta na način da skrbnik pruža sigurnost i sigurnost za dijete. Detaljnije je prikazan razvoj privrženosti koji počinje samim rođenjem, nabrojani su i opisani stilovi privrženosti. Slijedi i pojašnjenje kontinuiteta i stabilnosti privrženosti te međugeneracijskoga prijenosa privrženosti. Treće je poglavlje posvećeno privrženosti i brizi u izvanobiteljskim odnosima, konkretnije je opisana privrženost kod djece u domovima, u udomiteljskim obiteljima te kod djece u općoj populaciji. Posljednje teorijsko poglavlje prikazuje povezanost između stilova privrženosti i načina psihološke prilagodbe, odnosno kako pojedini stil privrženosti utječe na razvoj samopoštovanja pojedinca, socijalne vještine, osjećaj usamljenosti i zadovoljstvo životom. Kao što je i sam Bowlby ukazao još u prošlome stoljeću, stil privrženosti oblikuje psihološki razvoj djeteta i načine na koje se razvija kognitivno i socijalno. Rad završava zaključkom.

2. OSNOVNE POSTAVKE TEORIJE PRIVRŽENOSTI

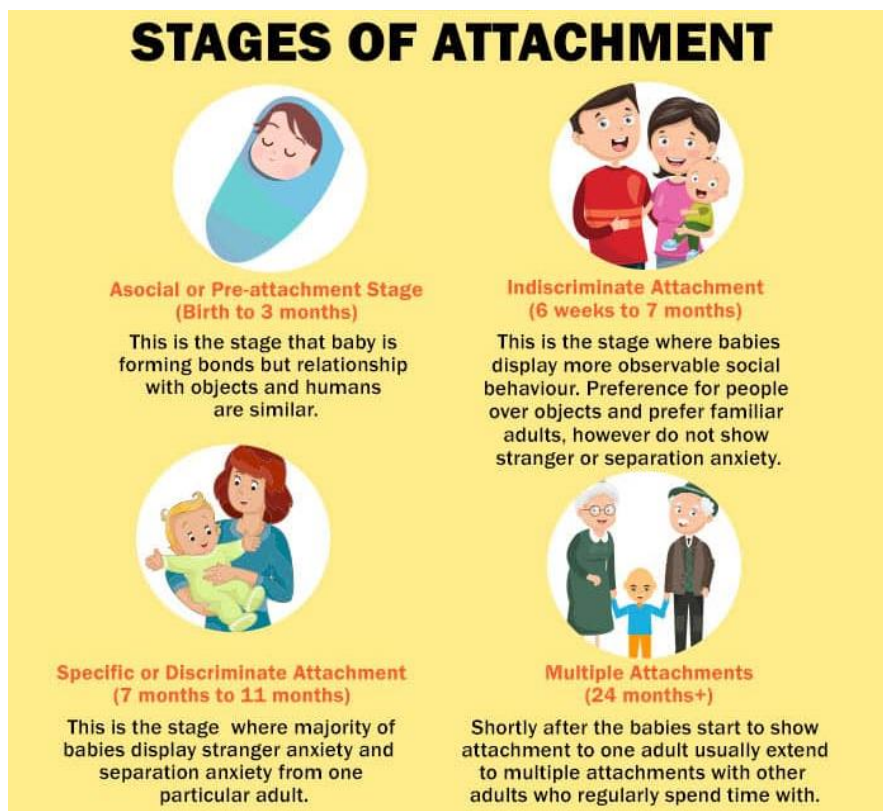
Najprihvaćeniju teoriju privrženosti ustanovio je britanski psiholog John Bowlby tijekom 60-ih godina 20. stoljeća. Prema Bowlbyju (1982.) privrženost se definira kao poseban oblik emocionalne veze između djeteta i primarnog roditelja (skrbnika) koja nastaje u najranijem djetinjstvu, a obilježena je povezanošću na emocionalnoj i socijalnoj razini. Bowlby je naglasio značaj emocionalne vezanosti novorođenčeta i primarnog roditelja (skrbnika), odnosno u većini slučajeva majke, međutim navedena teorija nije bila podržana zbog toga što je dominantno gledište na povezanost majke i djeteta bilo psihoanalitičko prema kojemu je takva veza posljedica majčinog zadovoljavanja primarnih potreba djeteta. Neka kasnija istraživanja potvrdila su Bowlbyjevu teoriju o privrženosti kao emocionalnoj potrebi koja sadrži i biološku predispoziciju (Stefanović Stanojević, 2005). Privrženost se počinje razvijati neposredno nakon rođenja, što pokazuje i djetetovo prepoznavanje majčina mirisa i lica. Prisustvo osobe kojoj je pojedinac privržen čini ga radosnim, interakcija s njom mu pruža ugodu, a u stresnim situacijama njezina blizina donosi utjehu (Berk, 2015). Stil privrženosti koji se stvara u ranom djetinjstvu predviđa djetetov razvoj u brojnim segmentima uključujući i onaj emocionalni. Iako na emocionalni razvoj djeteta utječi u neki urođeni čimbenici, on također ovisi i o skladu između djetetovih potreba i ponašanjem okoline u kojoj se ono razvija. Najranija dječja emocionalna iskustva stvaraju se unutar obitelji stoga odnos s roditeljima predstavlja model za formiranje odnosa u budućnosti (Laible i Thompson, 1998).

Brojna istraživanja ukazuju na to da se privrženost djeteta javlja neposredno nakon djetetova rođenja, a opći strah od nepoznatih ljudi pokazatelj je stvorene privrženosti između djeteta i njegova primarnog skrbnika. Kako osoba stari, tako stvara sve više različitih odnosa s drugima te time i različite oblike privrženosti. Brojni psihologijski pravci ističu hranjenje kao glavni čimbenik razvoja privrženosti, primjerice psihoanalitički pravac smatra da je hranjenje glavna aktivnost tijekom koje se postiže emocionalna povezanost, bihevioristička perspektiva s druge strane ističe da se privrženost između majke i djeteta javlja zbog mogućnosti majke da zadovoljava djetetove primarne potrebe pri čemu se važnost daje potkrepljenju (Stefanović Stanojević, 2005).

2.1. Razvoj privrženosti

Djeca se rađaju sa urođenim reakcijama koje im omogućuju komunikaciju s okolinom. Dijete kroz procese hranjenja, držanja u naručju i kontakte licem u lice najčešće prvo stvara privrženost prema majci, a tek potom i uz druge skrbnike (Ainsworth, 1979). U toj ranoj interakciji majke i djeteta dolazi do razmjene brojnih informacija i signala uz pomoću kojih dijete ovisno o reakciji majke formira unutrašnji radni model sebe te unutrašnji radni model drugih (Stefanović i sur., 2009). Slikom ispod prikazan je razvoj privrženosti u četiri faze.

Slika 2.1. Ilustrativni prikaz razvoja privrženosti

Izvor: World Mental Healthcare Association, 2022.

Prva ilustracija prikazuje tek rođeno dijete, pored njega nema nikoga jer još nije razvijena privrženost ni za koga naročito. Na sljedećoj se ilustraciji djetetu pridružuju i roditelji (skrbnici), a ona predstavlja početak stvaranja privrženosti, a dijete u ovoj fazi još nema strah od odvajanja od majke (skrbnice). Na sljedećoj su ilustraciji dijete i majka što

predstavlja snažnu privrženost prema određenoj osobi, a to je najčešće djetetova majka, od koje se dijete teško odvaja. Nakon dvije godine starosti, dijete razvija emocionalne veze i s drugim ljudima, odvajanje od majke je olakšano, stoga su na ilustraciji s djetetom baka i djed.

Tablica ispod prikazuje razvoj privrženosti u određenoj dobi djeteta te karakteristike svih nabrojanih faza privrženosti.

Tablica 2.1. Razvoj privrženosti od rođenja djeteta

Stadij privrženosti	Dob u kojoj se javlja	Karakteristike privrženosti
Stadij predprivrženosti	0 - 6 tjedana	Dijete prepoznaje majku (skrbnika) po glasu i mirisu, ali podjednako reagira na sve osobe iz svoje okoline. Dijete primanjem u naručje, šaptom i milovanjem može umiriti bilo koja osoba.
Stadij nastanka privrženosti	6 tjedana – 6 (8) mjeseci	Dijete drugačije reagira na majku (skrbnika), nego na druge osobe iz svoje okoline. Gukanjem i smiješkom privlači pažnju, a najviše majčinu te ga majka može najbrže umiriti primanjem u naručje. U trenutku odvajanja od majke (skrbnika) dijete ne negoduje i ne pokazuje strah.
Stadij jasno izražene privrženosti	6 (8) mjeseci – 18 (24) mjeseci	Dijete pokazuje znakove privrženosti negodujući pri odvajanju od majke (skrbnika). Majka (skrbnik) najbrže će umiriti dijete, a dovoljna je i sama nazočnost da bi se dijete umirilo.
Stadij recipročnog odnosa	18 mjeseci – 2 (3) godine	Spoznajnim razvojem započinje primjena predodžbi i govora te dijete (naročito uz objašnjenje) razumije privremeno odsustvo majke (skrbnika). Negodovanje zbog odvajanja postepeno se smanjuje.

Izvor: Vasta i sur., 1998.

Prema Berk (2008.) prvi znakovi privrženosti vidljivi su u dobi od šest mjeseci. Privrženost se razvija u četiri stadija, nabrojana u tablici iznad.

Stadij predprivrženosti je razvojni stadij koji započinje rođenjem te traje do šestog tjedna života, a novorođenče u ovom stadiju urođenim reakcijama pokušava pridobiti pažnju okoline. Dijete plače, osmjehuje se te ostvaruje komunikaciju dodirom. Navedenim reakcijama dijete ostvaruje kontakt s drugima, a jednom kada ga ostvari, ponavljajući navedene radnje nastoji ga održati kako bi ostalo u blizini određenih osoba. Iako novorođenčad prepoznaje glas i miris majke, u ovom stadiju im ne smeta kada ih se ostavi sa odraslom osobom koja nije toliko poznata kao, primjerice, majka (Berk, 2008.).

Stadij nastanka privrženosti označava razdoblje koje započinje šest tjedana nakon rođenja, a traje sve do osam mjeseci života. Dijete razlikuje skrbnika i nepoznate osobe na način da se skrbniku više osmjehuje te se lakše umiruje u njegovoj prisutnosti. Unatoč tome, dijete u ovoj fazi ne negoduje prilikom odvajanja od primarnog skrbnika. Također, je svjesno da svojim ponašanjem utječe na osobe u njegovoj okolini te očekuje povratnu informaciju na reakcije koje je iskazalo okolini. Dobivanjem pozitivnih povratnih informacija od skrbnika kod djeteta se počinje razvijati osjećaj povjerenja (Berk, 2008.).

Stadij jasno uspostavljene privrženosti je stadij u kojem dijete jasno uspostavlja privrženost započinje između osmog mjeseca, a završava između 18. i 24. mjeseca života. Obilježja ove faze razvoja privrženosti su želja djeteta za neprestanom blizinom skrbnika, a osim toga dijete ne traži utjehu i pažnju od bilo koga. Uz navedeno, javljaju se i znakovi separacijske anksioznosti uslijed odvajanja od osobe uz koju su privrženi te s kojom su razvili odnos povjerenja. Skrbnik može najbolje umiriti dijete, ponekad čak i samom prisutnošću što pomaže djetetu da istražuje okolinu (Berk, 2008.). Ovaj je stadij razvoja privrženosti povezan s ostalim djetetovim razvojnim postignućima, kao što su uspostavljanje pojma postojanosti predmeta (dijete pamti lik majke ili skrbnika), razvoj emocije straha te motorički razvoj kretanja, koje djetetu olakšava praćenje majke ili skrbnika (Vasta i sur., 1998.).

Stvaranje recipročnog odnosa stadij je koji započinje nakon 18. mjeseca života, odnosno krajem druge godine. U ovome su stadiju djeca kognitivno sposobna shvatiti razloge odvajanja od roditelja, a razvoj jezika omogućava im razgovor s roditeljima o odlasku i povratku što većinu djece umiruje i olakšava razdvojenost, stoga nakon tri godine većina

djece može podnijeti privremenu odvojenost od svojih skrbnika. S obzirom na to da se u ovom razdoblju kao dominantna emocija javlja strah te se poboljšavaju kognitivne funkcije, dijete stječe mogućnost prepoznavanja stranog i nepoznatog što rezultira iskazivanjem negativnih reakcija (Berk, 2008.).

U navedenim stadijima razvoja privrženosti djeca stvaraju svoju vlastitu perspektivu o dostupnosti osoba kojima su privržene te povjerenje da će im one pružiti utjehu i zaštitu u stresnim situacijama. Emocionalnu vezu, koja nastaje u najranijoj dobi, djeca nadopunjuju te ista postaje važan segment ličnosti koji im u budućnosti pomaže u razvijanju odnosa s drugim ljudima.

2.2. Stilovi privrženosti

Kvaliteta roditeljske njege i brige te nošenje sa stresom uvelike utječu na razvijanje različitih stilova privrženosti između roditelja i djeteta. Stilovi privrženosti mogu se podijeliti na sigurnu i nesigurnu privrženost, a nesigurna privrženost dijeli se na izbjegavajuću privrženost, opiruću privrženost, dezorganizirano - dezorijentiranu privrženost te izostanak privrženosti (Benoit, 2004.).

Sigurna privrženost, prema Ainsworth (1979.), opisuje djecu koja su odrasla u okolini koja podrazumijeva stalnu prisutnost odrasle osoba koja im pruža osjećaj nježnosti i ugone stvaraju sigurnu privrženost. Prema Vasta i sur. (2004.) najveći broj djece razvija sigurni stil privrženosti, a 65% djece smatra roditelje sigurnom bazom za istraživanje okoline. U trenutcima odvojenosti iskazuju uznemirenost i nezadovoljstvo, no pri ponovnom susretu uspostavljaju komunikaciju i kontakt. Također, u stresnim situacijama te stanju uznemirenosti zahtijevaju roditelja koji ih svojom blizinom smiruje te pruža utjehu. U ovom slučaju, majka dosljedno reagira na djetetove signale te je dostupna i osjetljiva na njegove potrebe stoga dijete o sebi stvara sliku kao o biću vrijednom ljubavi i pažnje, a majku smatra osobom na koju se može osloniti (Ainsworth, 1979.).

Izbjegavajuća privrženost označava postojanje emocionalno nedostupnoga skrbnika koji ne reagira na djetetove reakcije te nije osjetljiv na njegove potrebe, kod djeteta stvara

izbjegavajuću privrženost (Ainsworth, 1979.). Ovaj stil razvija se majčinom nedosljednošću u odgovaranju na potrebe djeteta, prilikom čega dijete stvara sliku o sebi kao o biću koje nije vrijedno pažnje i ljubavi, te stvara sliku o svijetu kao mjestu koje nije sigurno i prihvaćajuće. Također, prema drugim ljudima iskazuje nepovjerenje, a oslanja se samo na sebe (Ainsworth, 1979.). Djeca sa ovim stilom privrženosti ne iskazuju potrebu za sigurnom bazom, nisu osjetljivi na roditelje kada su prisutni, pred strancima iskazuju malo ili nimalo opreza, a uznemirenost se javlja tek kada ostanu sami (Vasta i sur., 2004.).

Prema Ainsworth (1979.) opiruća privrženost javlja se kada roditelji povremeno odgovaraju na djetetove emocionalne potrebe na odgovarajući i ugodan način, a povremeno su neosjetljivi na njegove reakcije te reagiraju kažnjavanjem. Djeca s ovim stilom privrženosti pokazuju intenzivan strah od odvajanja dok pri ponovnom kontaktu mogu iskazivati agresiju i nametljivost te povremeno i pasivnost. Većina ih zahtjeva ponovni kontakt sa skrbnikom no iskazuje i ljutnju zbog napuštanja. Također su vrlo pasivni prilikom istraživanja okoline, a nakon odvajanja i ponovnog povratka većina ih ne nastavlja s aktivnostima koje su obavljali tijekom razdvojenosti (Vasta i sur., 2004.).

Dezorganizirano - dezorijentirana privrženost, prema Vasta i sur. (2004.), izražava najveći stupanj nesigurnosti. U usporedbi s ostalim stilovima, djeca s ovim stilom nemaju ustaljenu specifičnu strategiju ponašanja tijekom odvajanja od skrbnika te njihovog ponovnog susreta. Oni iskazuju veliku nesigurnost te se izmjenjuju ponašanja karakteristična za opirući i izbjegavajući stil. Kada su u blizini skrbnika iskazuju ravnodušnost ili izbjegavanje bez pokazivanja emocija. Prema strancima nerijetko iskazuju strah.

Iznad nabrojani stilovi privrženosti kod djece, kao i obilježja svakog stila privrženosti, sažeto su prikazani tablicom ispod.

Tablica 2.2. Stilovi privrženosti kod djece

Privrženost	Stil privrženosti	Objašnjenje privrženosti
Sigurna privrženost	Sigurna privrženost	Roditeljska briga omogućuje djetetu da stvori pozitivnu sliku o sebi te dijete sebe doživljava prihvaćenim i voljenim. Dijete druge ljude doživljava kao osobe koje su mu dostupne, kada su mu potrebne, pa može razviti bliskost i s njima.
Nesigurna privrženost	Izbjegavajuća privrženost	Dijete pred strancima pokazuje malo ili nimalo opreznosti, a uznemirava se samo kad ostaje samo. Dijete pokazuje manjak suradnje, istraživačkog ponašanja i empatije. Uglavnom ima loše odnose s vršnjacima i izbjegava bliske emocionalne veze jer smatra da emocije nisu važne.
	Opiruća privrženost	Dijete je nesigurno i bojažljivo, a sve odrasle osobe doživljava kao nepouzdana. Dječje samopouzdanje i samopoštovanje kao i motivacija za istraživanjem okoline ovisi o potpori i odobravanju majke. U novoj situaciji, kao što je polazak u vrtić, dijete pokazuje snažnu separacijsku anksioznost.
	Dezorganizirano - dezorijentirana privrženost	Dijete nema uhodan obrazac ponašanja, nego se može činiti ošamućeno, zbunjeno, uplašeno te je njegovo ponašanje nedosljedno ili proturječno. Kada takva djeca odrastu, u velikom broju slučajeva pokazuju pojačanu potrebu za kontrolom, jer tako mogu predviđati situacije što im pruža osjećaj sigurnosti.

Izvor: Vasta i sur. (2004.)

Stilove privrženosti u odrasloj dobi opisuju autori Bartholomew i Horowitz (1991.), a njihove zaključke prikazuje tablica ispod.

Tablica 2.3. Stilovi privrženosti u odrasloj dobi

Privrženost	Stil privrženosti	Objašnjenje privrženosti
Sigurna privrženost	Sigurna privrženost	Osoba se jednostavno emocionalno povezuje s drugim ljudima, nije joj neugodno ovisiti o drugim ljudima, kao niti da drugi ovise o njoj. Osoba nema strah od neprihvatanja, ili da će ostati sama.
Nesigurna privrženost	Zakupljena privrženost	Osobi je nelagodno pri emocionalnom povezivanju i razvijanju bliskosti. Osoba teži emocionalno bliskim odnosima, ali teško poklanja povjerenje drugima i ne voli ovisiti o drugima. Postoji strah od povrijeđenosti zbog prebliskih odnosa.
	Plašljiva privrženost	Osoba teži emocionalnom zblizavanju, ali postoji osjećaj da drugi ljudi ne žele isto. Brine i strahuje od neprihvatanja i odbijanja.
	Odbijajuća privrženost	Osoba preferira biti samostalna i potpuno neovisna, radije bi da ni drugi ne ovise o njoj. Neugodno joj je biti u emocionalno bliskim odnosima s drugim ljudima.

Izvor: Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991.)

2.3. Kontinuitet i stabilnost privrženosti

Ainsworth (1979.) objašnjava da su obrasci privrženosti, u stabilnim obiteljskim i socijalnim uvjetima, općenito stabilni kroz prvih nekoliko godina života. Prema teoriji privrženosti, rana privrženost pozitivno utječe na psihosocijalni razvoj, ali ne postoji apsolutno jamstvo. Naklonost kontinuitetu i stabilnosti privrženosti objašnjava se automatskim procesiranjem informacija ili procesom asimilacije, te obrambenim isključivanjem informacija (Smojver - Ažić i Jakovčić, 2006.).

Ispreplitanjem obrambenih emocionalnih procesa s prenaučanim kognitivnim i bihevioralnim obrascima promjena teško nastupa, te se postavlja pitanje u kojim okolnostima se privrženost najvjerojatnije ili najmanje vjerojatno mijenja. Kontinuitet,

odnosno relativna nepromjenjivost privrženosti, objašnjava se tako što ljudi nova iskustva tumače u skladu sa svojim prethodnim iskustvima (Schneider i sur.; prema Klarin, 2006.).

Sroufe i Waters su, 1977. godine, proveli istraživanje o kontinuitetu i stabilnosti privrženosti, a rezultati su potvrdili pretpostavku o nepromjenjivosti privrženosti. Istraživanje je provedeno na pedeset djece od dvanaest mjeseci, koja su u toj dobi svrstana u jedan od obrazaca privrženosti. Sigurno privrženo bilo je 32 djece, obrascu anksiozno - izbjegavajuće privrženosti odgovaralo je njih devet, a isto toliko bilo ih je u obrascu anksiozno - opiruće privrženosti. Istraživanje je pokazalo da je od pedeset promatrane djece, njih 48, nakon šest mjeseci, pokazivalo obilježja istih obrazaca privrženosti, kao i u trenutku početka istraživanja (Pennington, 1997.).

2.4. Međugeneracijski prijenos privrženosti

Kvaliteta i stil privrženosti djeteta ovisi o nekoliko čimbenika, a jedan od važnijih je svakako stil privrženosti njihovih roditelja, odnosno međugeneracijski prijenos privrženosti (Main, Kaplan i Cassidy, 1985; prema Smojver-Ažić i Jakovčić, 2006). Prema istraživanju George, Kaplan i Main, iz 1985. godine, majke su se prema vlastitim iskustvima privrženosti kategorizirale u tri skupine. Govoreći o pozitivnim i negativnim iskustvima vlastitog djetinjstva neke majke prikazale su stabilnu i objektivnu sliku svog djetinjstva te su svrstane u kategoriju majki koje potiču i podržavaju djetetovu samostalnost (Smojver-Ažić i Jakovčić, 2006.). S druge strane, majke koje su djetinjstvu pridavale malu važnost te iskazivale smanjenu sposobnost prisjećanja događaja iz djetinjstva pripale su kategoriji odbacujućih majki. Posljednja kategorija je kategorija zaokupljenih majki u koju su svrstane majke koje iskazuju detaljan i opširan opis ranih iskustava na emocionalan način (Smojver-Ažić i Jakovčić, 2006.). Prema Vasta i sur. (1998.), navedena klasifikacija smatra se dobrim alatom za predviđanje obrazaca privrženosti koje majke razvijaju sa svojom djecom. Jedno od objašnjenja prijenosa privrženosti je i prenošenje unutarnjih radnih modela s generacije na generaciju na način da roditeljeve mentalne reprezentacije iskustava iz njegova djetinjstva oblikuju njegov stil roditeljstva, koji zatim utječe na razvoj stila privrženosti njegova djeteta. Važna teorija

koja daje objašnjenje međugeneracijskog prijenosa privrženosti je također i teorija socijalnog učenja koja ističe da interakcije roditelja s partnerom i drugim osobama podrazumijeva različite aspekte privrženosti kao što je pružanje i traženje podrške, emocionalna bliskost i slično.

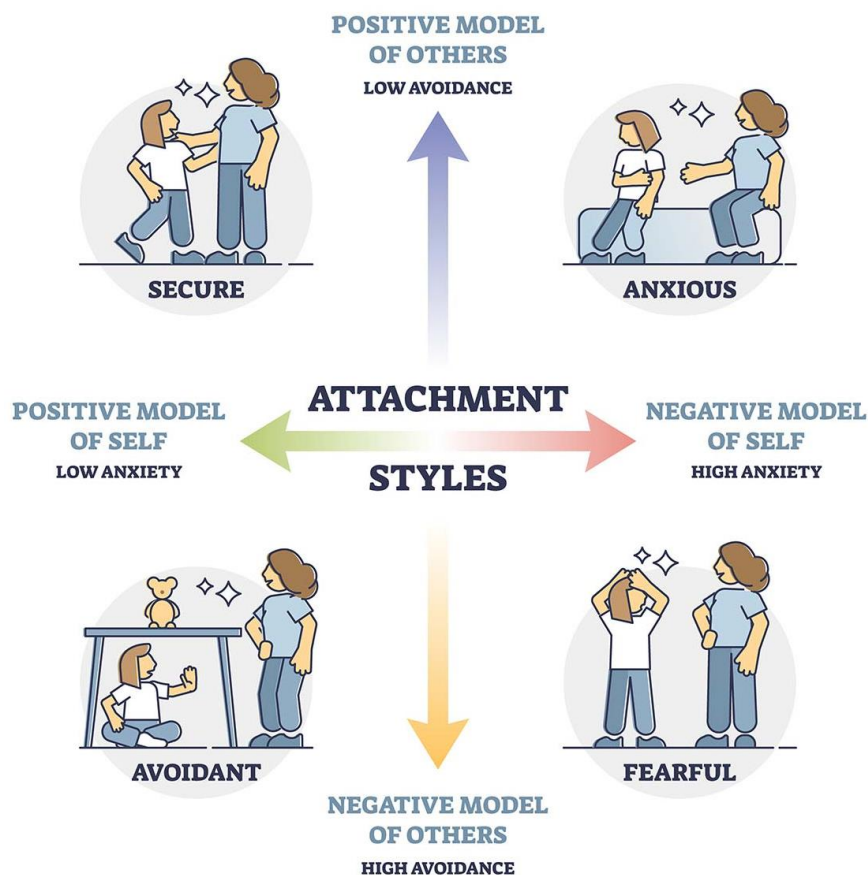
3. PRIVRŽENOST I PSIHOLOŠKA PRILAGODBA

Rano iskustvo, nesumnjivo, utječe na kasniji razvoj. Taj utjecaj pokazuje razlike između pojedinaca, u mnogim aspektima poput kognicije, ponašanja, socijalnih vještina, emocionalnih reakcija i osobnosti. Neki stručnjaci tvrde da rano iskustvo jamči i dugoročni psihološki razvoj ili štiti od naknadnih trauma. Rana iskustva s drugima ljudima, posebno ona emocionalna, oblikuju obrasce psihološkog rasta u kojem se razvijaju funkcionalne sposobnosti pojedinca. Ta rana iskustva oblikuju razvoj jedinstvene čovjekove osobnosti, sposobnosti prilagodbe kao i ranjivosti ili otpora (Malekpour, 2013.). U nastavku će ta rana iskustva i razvoj privrženosti biti prikazani u odnosu sa razvojem samopoštovanja, sposobnostima socijalnoga funkcioniranja, količinom usamljenosti i zadovoljstvom životom općenito.

Slika 3.1. prikazuje stilove privrženosti i kako oni utječu na psihološki razvoj pojedinca – pozitivno ili negativno. Slika prikazuje razvoj pozitivne i negativne slike o sebi, ali i o drugima. Pozitivnu sliku o sebi, uz nisku razinu anksioznosti, dijete će razviti na temelju sigurne privrženosti. Sigurna je privrženost temelj i za razvoj pozitivne slike o osobama iz okoline, uz nisku razinu izbjegavanja. Osim sigurne privrženosti, još su tri stila nesigurne privrženosti: odbijajuća, plašljiva i zaokupljena, a svaki taj stil različito oblikuje djetetovo odrastanje i psihološki razvoj. Visoka količina izbjegavanja, uz pozitivnu sliku o sebi, posljedica je odbijajuće privrženosti. Negativna slika o drugima, ali i o sebi, uz visoku razinu anksioznosti, razvija se iz plašljive privrženosti. Zaokupljena privrženost pak utječe na razvoj negativne slike o sebi, uz visoku razinu anksioznosti, ali i na razvoj pozitivne slike o drugim osobama, i to uz visoku razinu izbjegavanja.

Detaljnije i na temelju rezultata različitih provedenih istraživanja bit će objašnjena povezanost stilova privrženosti i psihološkog razvoja.

Slika 3.1. Stilovi privrženosti i psihološki razvoj djeteta

Izvor: Huang, 2022.

3.1. Privrženost kod djece u općoj populaciji

Čimbenici zaštite, tj. alati unutarnje i vanjske djetetove snage koji mu olakšavaju podnošenje rizika i doprinose razvoju njegove psihološke otpornosti, uvjetovani su razvijenom privrženosti. Čimbenici razvoja otpornosti su:

stabilan emocionalan odnos s (barem) jednim roditeljem i drugom značajnom osobom; socijalna podrška unutar i izvan obitelji; emocionalno pozitivna, otvorena i podržavajuća klima u školi; dostupnost socijalnih modela koji potiču konstruktivno suočavanje; ravnoteža između zahtjeva za postignućem i socijalne odgovornosti; kognitivna kompetentnost; obilježja temperamenta koja doprinose djelotvornom suočavanju; doživljaj osobne djelotvornosti koji odgovara pozitivnom samopoimanju i samopouzdanju; aktivno suočavanje sa stresorima; osjećaj smisla, strukture i značenja tijekom osobnog razvoja (Laklija, 2009., str. 81.).

3.2. Privrženost i samopoštovanje

Individualne razlike u regulaciji pozitivnih emocija povezane su s psihološkom otpornošću i blagostanjem. Istraživanje iz 2015. godine istraživalo je odnos između privrženosti, samopoštovanja i spola te regulacije pozitivnih emocija. 174 sudionika ispunila su online upitnik mjerenja izbjegavanja privrženosti i anksioznosti, općenitog samopoštovanja i pozitivnih strategija regulacije emocija (prigušivanje i uživanje). Istraživanje je pokazalo da je nesigurnost privrženosti povezana s neprilagodljivom regulacijom pozitivnih emocija.

Uživanje u pozitivnim emocijama bilo je povezano s izbjegavanjem privrženosti, ali ne i tjeskobom. Prigušivanje pozitivnih emocija povezano je s izbjegavanjem i samopoštovanjem. Rezultati ovog istraživanja potvrđuju hipotezu da su dimenzije privrženosti povezane sa specifičnim obrascima regulacije pozitivnih emocija. Izbjegavanje privrženosti je povezano s upotrebom strategija za minimiziranje pozitivnih emocija i neangažiranosti uobičajenim sredstvima za jačanje pozitivnih emocija, kao što je dijeljenje pozitivnih iskustava s drugima (Goodall, 2015.).

3.3. Privrženost i socijalno funkcioniranje

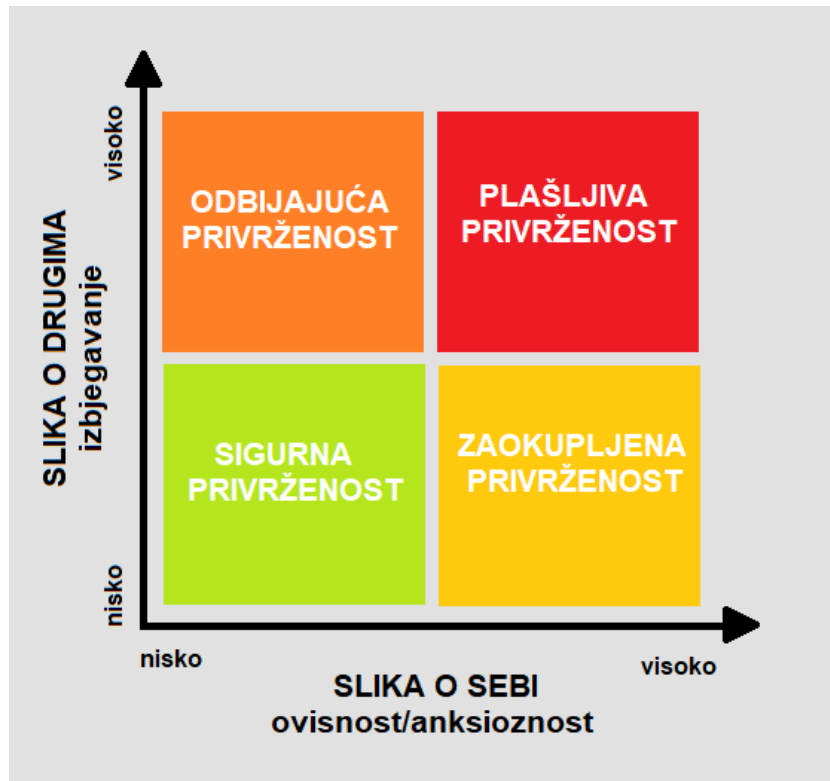
Način na koji se stilovi privrženosti izražavaju u trenutku kada pojedinci upravljaju svojim okruženjem u stvarnom životu slabo je proučavan i istraživan, ali istraživanjem iz 2015. godine, ispitano je kako se stilovi privrženosti odraslih izražavaju u svakodnevnom životu, na uzorku od 206 mladih odraslih osoba u Španjolskoj. Istraživanje je provedeno s namjerom ispitivanja kako svakodnevni životni pojedinca izgleda obzirom na stilove

privrženosti odraslih. Teorija privrženosti pristup je životnog vijeka koji pretpostavlja da su ljudi rođeni s urođenim motivacijskim sustavom (koji se naziva sustavom ponašanja privrženosti) koji se aktivira u vrijeme stvarne ili simbolične prijetnje, potičući pojedinca da traži blizinu određenih drugih s ciljem ublažavanja nevolje. i stjecanje osjećaja sigurnosti (Bowlby, 1982).

Sudionici su prošli intervju i dobili su osobne digitalne pomoćnike koji su im nasumično signalizirali osam puta dnevno tijekom jednog tjedna da popune upitnike o svojim trenutnim iskustvima i društvenom kontekstu. Kao što je pretpostavljeno, trenutna afektivna stanja, kognitivne procjene i društveno funkcioniranje sudionika varirali su na različite načine ovisno o njihovome stilu privrženosti. Pojedinci s anksioznom privrženošću, u usporedbi sa sigurno privrženim pojedincima, potvrdili su iskustva koja su bila u skladu s tendencijama hiperaktivacije, kao što su veći negativni afekti, stres i percipirano društveno odbacivanje. Nasuprot tome, pojedinci s izbjegavajućom privrženošću, u odnosu na pojedince sa sigurnom privrženošću, podržavali su iskustva koja su bila u skladu s deaktivirajućim tendencijama, kao što su smanjena pozitivna stanja i smanjena želja da budu s drugima kada su sami. Osim toga, rezultati istraživanja upućuju na to da izražavanje stilova privrženosti u društvenim kontekstima ovisi o subjektivnoj procjeni bliskosti društvenih kontakata, a ne samo o prisutnosti društvenih interakcija (Sheinbaum i sur., 2015.).

Slika 3.2., slično kao i Slika 3.1., prikazuje utjecaj stilova privrženosti na socijalno funkcioniranje pojedinca. Odbijajuću privrženost obilježava negativna slika o sebi, a pozitivna slika o drugima uz veliku količinu izbjegavanja. Plašljiva privrženost utječe na razvoj pozitivne slike o sebi i o drugima, ali uz visoku razinu anksioznosti i izbjegavanja. Sigurna je privrženost izvor nastanka pozitivne slike i o sebi i o drugima, uz nisku razinu izbjegavanja i anksioznosti, dok na stvaranje negativne slike o drugima i pozitivne slike o sebi, uz visoku razinu anksioznosti djeluje zaokupljena privrženost.

Slika 3.2. Teorija privrženosti i razvoj socijalnih vještina

Izvor: World Mental Healthcare Association, 2022.

Govoreći o socijalnom funkcioniranju, najbolje funkcioniraju osobe koje su razvile sigurnu privrženost. Najmanje su društvene osobe koje su na temelju svojih stilova privrženosti (odbijajuća i plašljiva) razvile veliku količinu izbjegavanja.

3.4. Privrženost i usamljenost

Istraživanjem iz 2003. godine (DiTommaso i sur., 2003.) istražen je odnos stilova privrženosti i osjećaja usamljenosti, odnosno socijalnih vještina pojedinaca. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 183 studenata. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da su sigurna privrženost i socijalne vještine povezane na nekoliko značajnih dimenzija. Drugi rezultati otkrivaju i da su sigurna privrženost i socijalne vještine značajno povezane s usamljenošću. Ovi rezultati podupiru ideju da su sigurno privržene osobe socijalno vješte i da je društvena kompetencija povezana s nižim percipiranim razinama usamljenosti.

Analiza rezultata odgovora ispitanika pokazala je da je veza između sigurne i strašne privrženosti i društvene usamljenosti djelomično posredovana društvenim vještinama (DiTommaso i sur., 2003.). Istraživanje provedeno 2023. godine pokazuje da su pojedinci s nesigurnim stilovima privrženosti izloženi većem riziku od pojave simptoma depresije. Isto tako, ovi pojedinci imaju niže samopoštovanje i socijalne kompetencije što dovodi do osjećaja usamljenosti i teškoća u formiranju socijalnih kontakata (Wang, 2023.). Stilovi privrženosti usvojeni u ranijim fazama života značajno utječu na naša emocionalna iskustva i formiranje odnosa u odrasloj dobi. Rezultati istraživanja pokazali su da su sigurni stilovi privrženosti povezani su boljom regulacijom emocija i manjom izloženošću depresiji, dok nesigurni stilovi privrženosti mogu pridonijeti poteškoćama u upravljanju emocijama i povećanom riziku od depresije (Wang, 2023.).

3.5. Privrženost i zadovoljstvo životom

Istraživanje iz 2010. godine (Wright i Peronne, 2010.) provedeno je s namjerom ispitivanja odnosa stila privrženosti i zadovoljstva životom pojedinca. Istraživanje je ispitivalo vezu između privrženosti, socijalne samoučinkovitosti, samoučinkovitosti u donošenju odluka o karijeri i zadovoljstva životom. Rezultati istraživanja su pokazali da je socijalna samoučinkovitost i samoučinkovitost pri odlučivanju o karijeri djelomično povezana sa stilom privrženosti i zadovoljstva životom među studentima. Rezultati istraživanja potvrđuju ideju da je privrženost odraslih temeljni izvor informacija o učinkovitosti i djeluje kao kritična komponenta u percepciji studenata o njihovoj učinkovitosti u domenama bliskih odnosa i odluka o karijeri, a oboje utječe na zadovoljstvo životom (Wright i Peronne, 2010.). Također, rezultati istraživanja iz 2023. god. pokazuju da osobe sa visokim stupnjem anksioznosti u bliskim odnosima pokazuju i značajno niže zadovoljstvo životom od onih koji pokazuju nizak stupanj anksioznosti (Waring, Kernes i Bui, 2023.).

4. PRIVRŽENOST I DJECA U IZVANOBITELJSKOJ SKRBI

Ovo poglavlje donosi pregled literature o privrženosti, odnosno stilovima privrženosti koje razvijaju djeca u izvanobiteljskoj skrbi (u domovima i udomiteljskim obiteljima).

Iskustvo gubitka obiteljske skrbi iz doma i prijelaza u sustav institucionalne skrbi velik je izazov za dijete. Istraživači tu ekstremnu psihosocijalnu promjenu povezuju s razvojnim poremećajima djece, a istraživanjem koje su proveli Zaccagnino i sur. (2014) istaknute su veze između nesigurne privrženosti i djece koja žive u udomiteljskim ustanovama ili su udomljena.

3.1. Privrženost kod djece u domovima

Smještanjem djece u institucije, nastoji se zadovoljiti njegove osnovne životne potrebe za hranom, smještajem i skloništem te pružiti mu sigurnost, zaštitu i stabilnost. No, nerijetko, djeca u uvjetima institucija ne uspijevaju prebroditi teškoće koje su ih tamo dovele. Nelson (2004.) ističe da su u posebno rizičnoj skupini, ona djeca koja su provela u instituciji razdoblje najranijeg djetinjstva, do treće godine života. Navedeni autor također ističe kako rani smještaj u institucije dovodi do slabijeg fizičkog, kognitivnog te socio-emocionalnog razvoja djece u odnosu na djecu koja su rano djetinjstvo provela u okruženju obiteljskog tipa.

Prema rezultatima istraživanja koje su proveli Zaccagnino i sur. (2014), u domovima, angažmani djece, odnosi i aktivnosti vjerojatno će se teže razvijati i održavati nego što bi to bio slučaj u obiteljskom okruženju. Istraživači to objašnjavaju time što je omjer osoblja i djece nerazmjernan te osoblje u domovima nema dovoljno mogućnosti za pružanje odgovarajuće količine individualne pažnje svakom djetetu.

3.2. Privrženost kod djece u udomiteljskim obiteljima

Odvajanje djeteta od roditelja, raskidanje odnosa privrženosti predstavlja središnji događaj u djetetovom životu koji može izrazito utjecati na njegov emocionalni razvoj i

dobrobit (Craven i Lee, 2006; prema Laklija, 2009.). Dijete smješteno u udomiteljsku obitelj suočava se sa osjećajem tuge zbog gubitka značajnih članova obitelji te gubi sliku o članovima svoje obitelji (Craven i Lee, 2006; prema Laklija, 2009.). Brojni istraživači upozoravaju da prekid privrženosti predstavlja značajan rizik za razvoj negativnih činitelja u njegovoj okolini. Uz navedeno, razvojna razina djeteta, duljina prekida odnosa s roditeljem, kvaliteta alternativne skrbi te razina stresa igraju značajnu ulogu u određivanju posljedica samog prekidanja odnosa privrženosti (Ajduković i sur., 2007.; prema Laklija, 2009.). Zbog nepotpuno razvijenih kognitivnih funkcija, djeca nemaju sposobnost razumjeti uzroke odvajanja stoga nerijetko okrivljavaju sebe.

Već spomenuto istraživanje koje su proveli Zaccagnino i sur. (2014) implicira da udomitelji mogu pružiti oazu sigurnosti za dijete, odnosno pružiti mu korektivno emocionalno iskustvo, koje bi djetetu omogućilo da proradi svoja negativna iskustva i stekne modalitete interakcije koji mu omogućuju da učinkovitije funkcionirati u svijetu.

Istraživanje Smyke i sur. (2010) ukazuje na to da mala djeca smještena u udomiteljsku obitelj nakon ranog institucionalnog odgoja mogu doživjeti značajan oporavak, odnosno razviti sigurnu privrženost. Osim toga, istraživači su istaknuli da je dob u kojoj je dijete udomljeno vrlo važan čimbenik oporavka privrženosti. Što je dijete bilo mlađe smješteno u udomiteljski dom, veća je vjerojatnost da će dijete razviti organiziranu privrženost sa 42 mjeseca. Za sigurnost privrženosti, međutim, djeca bi trebala biti udomljena prije 24 mjeseca starosti.

5. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio sažeto prikazati zaključke stručnjaka i najvažnije zaključke o temi privrženosti djece u izvanobiteljskoj skrbi. Literatura o razvoju privrženosti u obiteljskoj i izvanobiteljskoj skrbi vrlo je bogata i opširna, a utjecaj obitelji često se opisuje usporedbom djece koja odrastaju u obiteljima i koja odrastaju u domovima. Pregledom

stručne literature, vidljivo je slaganje autora oko toga da obitelj ima nezamjenjiv utjecaj na razvoj sigurne privrženosti te da su djeca u izvanobiteljskoj skrbi, po tom pitanju, ugrožena.

Privrženost se definira kao poseban oblik emocionalne veze između djeteta i primarnog skrbnika koja nastaje u najranijem djetinjstvu, a obilježena je povezanošću na emocionalnoj i socijalnoj razini. Utemeljitelj teorije privrženosti je Bowlby pa se teorija naziva po njemu, a prema toj teoriji proces privrženosti nastaje ubrzo nakon rođenja, a prvi znakovi vidljivi su u dobi od šest mjeseci. Privrženost se razvija u četiri stadija, a to su stadij predprivrženosti, stadij nastanka privrženosti, stadij jasno uspostavljene privrženosti te stvaranje recipročnog odnosa.

Stilovi privrženosti mogu se podijeliti na sigurnu i nesigurnu privrženost, a nesigurna privrženost dijeli se na izbjegavajuću privrženost, opiruću privrženost, dezorganizirano - dezorijentiranu privrženost te izostanak privrženosti.

Pozitivnu sliku o sebi, uz nisku razinu anksioznosti, dijete će razviti na temelju sigurne privrženosti. Sigurna je privrženost temelj i za razvoj pozitivne slike o osobama iz okoline, uz nisku razinu izbjegavanja. Osim sigurne privrženosti, još su tri stila nesigurne privrženosti: odbijajuća, plašljiva i zaokupljena, a svaki taj stil različito oblikuje djetetovo odrastanje i psihološki razvoj. Visoka količina izbjegavanja, uz pozitivnu sliku o sebi, posljedica je odbijajuće privrženosti. Negativna slika o drugima, ali i o sebi, uz visoku razinu anksioznosti, razvija se iz plašljive privrženosti. Zaokupljena privrženost pak utječe na razvoj negativne slike o sebi, uz visoku razinu anksioznosti, ali i na razvoj pozitivne slike o drugim osobama, i to uz visoku razinu izbjegavanja.

Govoreći o saznanjima i zaključcima autora koji su istraživali razvoj privrženosti i utjecaj obitelji na oblikovanja stilova privrženosti djeteta, jasna je vrijednost tih znanja za socijalne radnike koji se bave djecom u domovima ili udomiteljskim obiteljima. Razumijevanje dječjeg ponašanja, utemeljeno na (vrlo vjerojatno) nesigurnim stilovima privrženosti može olakšati suradnju s djetetom, a trebalo bi i potaknuti rad socijalnih radnika (i države općenito) na maksimiziranje mogućnosti za što ranije udomljavanje

djece, odnosno za udomljavanje djece u što mlađoj dobi jer to, dokazano, omogućava djetetov emocionalni oporavak i razvoj sigurne privrženosti.

POPIS SLIKA

Slika 2.1. Ilustrativni prikaz razvoja privrženosti.....	8
Slika 3.1. Stilovi privrženosti i psihološki razvoj djeteta	17
Slika 3.2. Teorija privrženosti i razvoj socijalnih vještina	20

POPIS TABLICA

Tablica 2.1. Razvoj privrženosti od rođenja djeteta	9
Tablica 2.2. Stilovi privrženosti kod djece	13
Tablica 2.3. Stilovi privrženosti u odrasloj dobi.....	14

LITERATURA

1. Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant – Mother Attachment. *American Psychologist*, 34(10), 932 – 937.
2. Ajduković, M., Kregar Orekšović, K. i Laklija, M. (2007.). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59-91.
3. Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
4. Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap
5. Benoit, D. (2004). Infant-parent attachment: Definition, types, antecedents, measurement and outcome. *Pediatrics Child Health*, 9(8), 541-545.
6. Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss*. Vol. 1. Attachment, 2nd Edn. New York: Basic Books
7. DiTommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L., Burgess, M. (2003). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences*, 35 (2), 303-312.
8. Goodall, K. (2015). Individual differences in the regulation of positive emotion: The role of attachment and self esteem. *Personality and Individual Differences*, 74 (2), 208-213.
9. Huang, S. (2022). *The Different Types of Attachment Styles*. *Simply Psychology*. Posjećeno: 3. 8. 2022. na: <https://www.simplypsychology.org/attachment-styles.html>
10. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap
11. Laible, D. J., & Thompson, R. A. (1998). Attachment and emotional understanding in preschool children. *Developmental Psychology*, 34(5), 1038–1045.
12. Laklija, M. (2009). Izazovi udomiteljstva djece s emocionalnim poteškoćama i poremećajima u ponašanju u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija*, 17 (2), 71-86.

13. Malekpour, M. (2007). Effects of Attachment on Early and Later Development, *The British Journal of Development Disabilities*, 53:105, 81-95.
14. Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
15. Sheinbaum, T., Kwapil, T. R., Ballespí, S., Mitjavila, M., Chun, C. A., Silvia, P. J., Barrantes-Vidal, N. (2015). Attachment style predicts affect, cognitive appraisals, and social functioning in daily life. *Frontiers in Psychology*, 6(3), 1-10.
16. Smojver – Ažić, S., Jakovčić, I. (2006). Percepcija prošlih odnosa i privrženost adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 15 (1), 59-80.
17. Smyke, A. T., Zeanah, C. H., Fox, N. A., Nelson, C. A., Guthrie, D. (2010). Placement in Foster Care Enhances Quality of Attachment Among Young Institutionalized Children. *Child Development*, 81(1), 212-223
18. Stefanović Stanojević, T. (2005). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš: Prosveta
19. Stefanović Stajenović, T., Vidanović, S. i Anđelković V. (2009). Privrženost, agresivnost i potreba za traženjem uzbuđenja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 71- 91.
20. Vasta, R., Haith, M. M., i Miller, S. A. (2004). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
21. Wang, H. (2023). Impact of Attachment Relationships on Anxiety and Depression. In SHS Web of Conferences (Vol. 180, p. 02028). EDP Sciences.
22. Waring, A., Kernes, J. L., & Bui, N. H. (2023). The role of attachment anxiety, attachment avoidance, and grit on life satisfaction and relationship satisfaction. *Journal of humanistic psychology*, 63(5), 631-659
23. World Mental Healthcare Association (2022). *Attachment*. Posjećeno 3. 8. 2022. na: <https://mind.help/topic/attachments/>
24. Wright, S. L., Perrone, K. M. (2010). An Examination of the Role of Attachment and Efficacy in Life Satisfaction. *The Counseling Psychologist*, 38(6), 796–8

25. Zaccagnino, M., Cussino, M., Preziosa, A., Veglia, F., Carassa, A. (2014). Attachment Representation in Institutionalized Children: A Preliminary Study Using the Child Attachment Interview, 22(2), 165-175.